

Djurrelaterade olycksfall i mjölkproduktionen – fördjupningsintervjuer med lantbrukare

Cecilia Lindahl & Peter Lundqvist

Bakgrund

Jordbruket tillhör de farligaste branscherna i arbetslivet (Lundqvist, 2000; Thelin, 2002). Enligt svensk arbetsskadestatistik är det flerdubbelt större olycksfallsrisk att arbeta i jordbruket jämfört med de flesta andra yrken. Uppskattningsvis sker det ca 5 000 arbetsskador på jordbruksföretag varje år (Pinzke & Lundqvist, 2007). Olyckor med djur och maskiner samt fallolyckor är de tre vanligaste skadeorsakerna (Arbetsmiljöverket, 2009; McCurdy et al., 2004; Douphrate et al., 2006). Vid en analys av dödsolyckorna som inträffat i lantbruket i Sverige under år 1988-1997, framkom att det skedde 66 dödsolyckor under lantbruksarbete (skog ej medräknat) och 16,7 % av dessa olyckor inträffade under djurhantering (Thelin, 2002). En enkätstudie visade 70 % av olyckorna i lantbruket inträffade på jordbruksföretag med djurproduktion år 2004 (Pinzke & Lundqvist, 2007). Allra högst andel olycksfall hade företag med mjölkproduktion och vanligaste skadehändelse var djurrelaterade olycksfall. För mjölkor var det främst vid mjölkning samt hantering och förflyttning av djur som olyckor inträffade. Framför allt handlade det om spark, tramp, slag och klämning. Arbete med djur är det arbete som lantbrukarna själva ser som det mest riskabla arbetsmomentet enligt Törner et al. (2002).

Djurrelaterade olycksfall har fått relativt lite uppmärksamhet i den vetenskapliga litteraturen. Artiklar inom ämnet har främst fokuserat på att kvantifiera antalet djurrelaterade skador och beskriva skadehändelser. Några studier har dock fokuserat på vilka riskfaktorer som är kopplade till djurrelaterade olycksfall i mjölkproduktionen, t.ex. Douphrate et al. (2009) och Pratt et al. (1992), men kunskapen är bristande.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien var att få en inblick i mjölkproducenters erfarenheter av djurrelaterade olycksfall, samt deras tankar och attityder kring risker och skadeprevention i arbetet med djuren. Resultatet kommer att utgöra utgångspunkten för hur det fortsatta arbetet mot olycksfallsförebyggande strategier inom mjölkproduktionen kommer att utformas.

Frågeställningar:

- Vilka erfarenheter av djurrelaterade olyckor och tillbud har mjölkproducenterna?
- I vilka arbetsmoment och situationer anser mjölkproducenterna att det föreligger en ökad olycksrisk vid hanteringen av djuren?
- Vilka förebyggande åtgärder ser mjölkproducenterna som möjliga att vidta för att minska djurrelaterade olyckor?
- Vilken attityd har mjölkproducenterna till risker/olyckor i arbetet med djuren?

Material och metod

Urval av gårdar

Rådgivare i Skåne, Uppland, Jämtland och Västerbotten kontaktades för att inhämta förslag på lantbrukare med mjölkproduktion lämpliga för studien. Kriterierna var att vi ville ha gårdar med lösdrift där lantbrukaren var delaktig i arbetet med djuren. Vi ville ha förslag på både kvinnliga och manliga lantbrukare. Totalt fick vi in förslag på 37 lantbrukare och utav dessa valdes tre lantbrukare från varje region ut. Urvalet gjordes för att få ett representativt urval utifrån ålder, kön och mjölkningssystem.

Totalt 12 lantbrukare deltog i studien (se tabell 1). Lantbrukarnas ålder varierade mellan 26 och 60 år (median 45). Två av lantbrukarna var kvinnor och tio var män. Två gårdar hade karusellmjölkning, fem hade mjölkning i grop och fem hade automatiskt mjölkningssystem (AMS). Besättningsstorleken var mellan 55 och 300 mjölkande kor. Tre av lantbrukarna hade inga anställda annat än tillfällig arbetskraft under intensiva perioder. Övriga lantbrukare hade en eller flera anställda på gården.

Tabell 1.

Gård	Region	Kön	Ålder	System	Antal mjölkande
A	Svealand	M	60	Karusell	345 ¹
B	Svealand	M	40	AMS	60
C	Svealand	M	32	Grop	100
D	Götaland	M	41	AMS	65
E	Götaland	M	52	Karusell	170
F	Götaland	K	49	Grop	104
G	S Norrland	M	26	Grop	80
H	S Norrland	K	45	AMS	55
I	S Norrland	M	45	AMS	120
J	N Norrland	M	60	AMS	80
K	N Norrland	M	39	Grop	124
L	N Norrland	M	48	Grop	160

¹Inkl sinkor

Intervjuer

Datansamlingen skedde i form av semistrukturerade intervjuer utifrån en intervjuguide (se nedan). Insamling av data skedde under våren 2010 och samtliga intervjuer gjordes i lantbrukarnas hemmiljö och av samma person (CL). Öppna frågor ställdes och lantbrukaren fick stor frihet att utveckla sina svar. En intervju tog mellan en timme och en timme och femtio minuter. En diktafon användes för att spela in intervjuerna och de skrevs i efterhand ner ordagrant.

Intervjuguide

- Berätta lite om ditt arbete på gården (*ansvarsområden och arbetsuppgifter, erfarenhet av mjölkproduktion*)

Erfarenheter av olycksfall

- Erfarenheter av olyckor
- Erfarenheter av tillbud
- Risker i arbetet med djuren (*arbetsmoment, situationer*)

Attityd till risker

- Syn på riskerna i arbetet med djuren
- Riskmedvetenhet
- Faktorer som avgör hur riskfyllt arbetet med djuren blir (*kunskaper, erfarenheter, teknik, byggnadsplanering, stress, djurhantering, storlek på gård...*)
- Vem ansvarar för lantbrukarens säkerhet

Förebyggande av risker och skador

- Faktorer som påverkar vem som råkar ut för olyckor och vem som inte gör det
- Åtgärder för att eliminera risker/förbättra säkerheten (*rutiner, teknik, annat*)
- Genomförbarhet att eliminera risker
- Anledning/incitament för att åtgärda/inte åtgärda

Relationen till djuren och arbetet med djuren

- Arbetet med djuren
- Egenskaper vid hantering av djur
- Relationen till dina djur
- Syn på nötkreaturens natur/egenskaper
- Erfarenheter av kornas beteende under hantering
- Samspelet mellan djuren, människan och tekniken

Analys av data

Induktiv tematisk metod (Hayes, 2000) användes för att analysera materialet från intervjuerna. Till hjälp vid analysen användes programvaran ATLAS.ti (v 6.1). Analyserna utfördes av samma person som gjorde intervjuerna och intervjuutskriften (CL). Varje intervju lästes noggrant igenom upprepade gånger och alla delar av data som relaterade till någon av frågeställningarna markerades och kodades. All kodad data gick sedan igenom och sorterades in i kategorier och underliggande teman och subteman. Denna typ av analysprocess har en repetitiv karaktär där forskaren rör sig fram och tillbaka mellan rådata och kodad data medan resultaten växer fram.

Resultat

Erfarenheter av olyckor och tillbud

På den direkta frågan vad lantbrukarna hade för egna erfarenheter av olyckor i samband med djurhantering hade de flesta till en början svårt att minnas att de skadat sig, om det inte handlade om en allvarlig olycka. En lantbrukare berättade: ”Man tänker så där snabbt igenom så tycker man inte att det händer någonting, men hela tiden händer det ju någonting med djuren. Det är ju så.” (*man, 60 år*) Allteftersom vi kom in mer i detalj på arbetet med djuren och specifika situationer som kan uppkomma, så kom de flesta lantbrukarna på flera händelser då de skadat sig som de inte mindes i början av intervjun.

Hälften av de intervjuade lantbrukarna hade personlig erfarenhet av djurrelaterade olycksfall. De flesta kände till någon familjemedlem, vän, granne eller anställd som blivit skadad. Bara

tre lantbrukare angav att de inte hade några erfarenheter alls av olyckor under djurhanteringen. Däremot kunde alla lantbrukare berätta om tillbud som skett, alltså händelser där det kunde gått illa, men det gick bra den gången. Tillbudet skedde i samma typ av arbetsmoment och med samma skademekanism som olyckorna.

Skadorna inträffade under mjölkning, flytt av djur, lastning, fixering, behandling, klövverknig och seminering. De djurkategorier som var inblandade i olyckorna var både tjurar, kvigor och mjölkkor samt ko med kalv och sjuk ko. De allvarligaste skadorna orsakades främst av tjurar.

Faktorer som påverkar risk och säkerhet i djurhanteringen

Människan

Djurskötarens beteende

”Sen säger de ju att djuren är som bonden är.” (*man, 41 år*)

Samtliga lantbrukare ansåg att djurskötarens beteende var den främsta orsaken till djurrelaterade olyckor. Det ansågs viktigt att i all hantering vara lugn och ha tålmod med djuren. Korna är känsliga för vilken sinnesstämning skötaren är i, och stressar skötaren upp sig eller tappar tålmodet kommer korna att reagera. När korna väl har blivit rädda eller stressade blir de svårare och mer oberäkneliga att hantera och det tar tid innan de lugnar ner sig igen. En lantbrukare beskriver hanteringen så här: ”Du måste liksom ha respekt och ligga på samma nivå som djuret liksom och sen lugna rörelser, prata liksom, precis som vi gör med människor kan jag säga. Du måste liksom... du kan inte ha det här skrik och gormande och så här. Då blir korna rädda alltså, det går inte. Och sen hela tiden vara nära och inte heller visa någon rädsla när du håller på med djuren. För det märker de också. De är inte dummare än att utnyttja det på olika sätt liksom, tror jag. Så att du måste vara mjuk, men samtidigt auktoritär [...] ja, det är du som bestämmer i alla fall.” (*man, 32 år*)

Skicklighet

”Du ska kunna läsa ett djur. Du måste kunna läsa vad djuret tänker. Du måste vara före djuret hela tiden, [...] och se rörelserna. Och det är en grej som växer in med åren. Vissa växer det aldrig in på.” (*kvinna, 49 år*)

En skicklig djurskötare beskrev lantbrukarna som en person som kan läsa och förstå korna och därmed förutsäga hur korna kommer reagera i olika situationer. Att hantera korna på rätt sätt är något lantbrukarna ansåg att en person lär sig genom erfarenhet, kunskap och praktik. En del personer ansågs ha en naturlig fallenhet för djurhantering medan andra aldrig blev riktigt bra på det trots år av träning.

Medvetenhet

”Du ska ju hela tiden tänka på att det finns en möjlighet att någonting händer, för tänker du på den, då sker den inte. Och skulle den ske, mot all förmodan, så blir skadorna mycket mindre för du är beredd.” (*kvinna, 45 år*)

Flera lantbrukare nämnde medvetenhet som en faktor som inverkar på säkerheten. Genom att vara medveten om riskerna och beredd på att någonting kan hända, så undviks olyckorna. Några nämnde också att de ”har ögon i nacken” när de beskrev hur de undviker skador.

Rishtagande

”Det är ju hur riskbenägen man är. De erfarna, de är mindre riskbenägna.” (man, 41 år)

Lantbrukarna menade att en del personer är mer riskbenägna än andra. Riskbenägenheten ansågs påverkas av personlighet, erfarenhet, ålder och livssituation. Flera av de intervjuade reflekterade över att de själva tog mycket mer risker när de var yngre och mindre erfarna. Att bli förälder gjorde också att man blev mer försiktig.

Rutiner och management

Management och rutiner har betydelse för hur säkert arbetet med djuren blir. Flera lantbrukare beskrev hur viktigt det är att ha bra rutiner och att planera arbetet i förväg. Exempelvis bör man alltid ha en reträttväg när man är inne hos korna, så att det är lätt att sätta sig i säkerhet om det skulle behövas. Att ha bra rutiner minskar också risken för stress. De lantbrukare som hade anställda poängterade att det var centralt att de anställda fick lära sig rutinerna och att alla hanterade korna på samma sätt. I egenskap av ledare måste de också vara tydliga med att säkerhet är viktigt och föregå med gott exempel genom att själva alltid följa rutinerna, ha rätt säkerhetsutrustning och så vidare. Rutiner och säkerhet diskuterades regelbundet med de anställda på möten, speciellt om det inträffat något tillbud. Ingen av lantbrukarna angav att de rutinmässigt skrev ner eller följde upp tillbud och incidenter. Alla inspekterade dock arbetsmiljön på den egna gården enligt Miljöhusensynen en gång om året.

Många gårdar är familj jordbruk och det är vanligt att både barn och mor/farföräldrar hjälper till i arbetet. Några av lantbrukarna berättade att de hade barnen med i stallet trots att de ansåg att det var förenat med risker. En lantbrukare sa att han varnade barnen att korna kunde vara farliga, men samtidigt trodde han inte att de var tillräckligt mogna för att förstå faran. Några lantbrukare tog också upp riskerna med att ha sina pensionerade föräldrar att hjälpa till med djurskötseln, eftersom de inte längre är lika starka och snabbfotade som förr.

Flera lantbrukare tyckte att ensamarbete utgjorde en risk vid hantering av djuren. De ansåg att man inte bör hantera djuren ensam, speciellt inte tjurar, men många gånger gjorde de det ändå för att spara tid eller för att de helt enkelt inte hade någon som kunde hjälpa till.

Djuren

Lantbrukarna nämnde följande djurrelaterade faktorer som ansågs påverka säkerheten vid hanteringen av djuren:

- Tidigare erfarenheter av människor och av att bli hanterade. Hanteringen blir säkrare om korna ser kontakten med människan som något positivt. Därför föreslog några lantbrukare att det kunde vara värt att lägga lite extra tid på att hantera kalvar och ungdjur. Men de poängterade också att det var viktigt att djuren inte blev alltför tillgivna för då kan de bli närgångna och respektlösa.
- Temperament. Alla lantbrukare hade erfarenhet av kor med ett nervöst temperament, som ansågs farligare att hantera eftersom de är mer oförutsägbara och ofta sparkiga. Flera lantbrukare hade skickat kor till slakt på grund av problem med temperament, men besvärliga kor kunde också behållas om de mjölkade bra. Genom medveten avel och val av tjurar med bra temperament förbättrades temperamentet i besättningarna långsiktigt.

- Ålder. Kvigor, som ännu inte är vana att bli hanterade, kan bli rädda i nya situationer som exempelvis vid mjölkning och seminering. De kan då reagera genom att sparka eller försöka fly.
- Ensamma djur. Kor är flockdjur och att skilja ut ett djur från flocken kan innebära risker. Lantbrukarna tyckte att lösdriftssystem var bättre anpassade för att hantera korna i flock jämfört med uppbundet.
- Brunstiga kor. Kor som är brunstiga kan utgöra en risk eftersom de ändrar beteende, rider på varandra och skapar oreda i flocken. En del individer försöker också rida på djurskötaren när han/hon till exempel går och skrapar liggbåsen.
- Tjurar. Alla lantbrukare var medvetna om riskerna med att hantera tjurar. Tjurar beskrevs som besvärliga, luriga och oförutsägbara. En tjur som alltid varit snäll kan plötsligt en dag bli aggressiv och attackera. Flera av lantbrukarna hade ändå en tjur på gården för att betäcka kvigor på bete.
- Djur med horn.
- Stark modersinstinkt. Alla lantbrukare hade erfarenhet av kor som försöker försvara sin kalv genom att hota eller attackera djurskötaren. Flera lantbrukare sa att de hade möjlighet att låsa fast kon i kalvningsboxen och därmed kunna hantera kalven säkert. Däremot var det bara en lantbrukare som hade som rutin att alltid låsa fast kon innan man gick in i boxen. Skälet till att övriga inte gjorde det var för att spara tid.
- Sjuka kor.
- Inköpta djur från andra gårdar. Lantbrukaren känner inte djuren och vet ofta inte hur mycket och på vilket sätt de blivit hanterade sen tidigare. Djuren kan vara stressade av att komma till en ny miljö.

Miljön

De intervjuade lantbrukarna ansåg att vissa olyckor går att förebygga genom att bygga stallet så säkert som möjligt, men de menade att det enda sättet att helt undvika olycksrisker är att ha ett system där man aldrig behöver ha kontakt med djuren. Detta ansågs dock varken möjligt eller önskvärt. Gamla byggnader och bristande underhåll ökar riskerna i arbetet med djuren enligt lantbrukarna. Gamla byggnader har ofta en sämre planlösning som gör arbetet med djuren mödosammare. Ett problem som ofta nämndes i samband med risker i äldre byggnader är hala golv eftersom betongen slits med tiden.

Några faktorer som lantbrukarna ansåg gör stallet säkrare att arbeta i var:

- En planlösning som möjliggör en god kotrafik
- Drivgångar med rätt bredd, antingen så smal så att en ko inte kan vända i gången eller så bred så att kon kan vända utan att djurskötaren riskerar att bli fastklämd mot väggen
- Låsbara grindar vid foderbordet
- Behandlingsbox med möjlighet att fixera kon under behandling
- Reträttvägar för djurskötaren
- Grindar med horisontella rör som gör det lätt att klättra upp på dem

Utveckling av inhysnings- och mjölkningssystem

Alla lantbrukare hade erfarenhet av att byta inhysningssystem från uppbundet till lösdrift. Generellt tyckte lantbrukarna att denna utveckling var positiv ur arbetsmiljö- och

säkerhetssynpunkt. Speciellt mjölkningen ansågs ha blivit mycket säkrare vid mjölkning i grop jämfört med på båspallen. En kvinna beskrev den tidigare mjölkningen i uppbundet så här: ”Ett arbete som var mycket tyngre och du var mer i obalans. Du skulle sitta på huk och det här och ner på knä, och jag menar sparkar de [korna] då till en då hamnade du under magen på den andra och då blev de rädda.” (kvinna, 49 år)

Det innebar en stor förändring att gå från uppbundet till lösdrift. Lantbrukarna beskrev att de behövde lära sig att hantera djuren på ett annat sätt. I uppbundet hanterade man korna mer individuellt, medan man i lösdriften hanterar korna mer i flock. Trots att lösdriftssystemet innebär att djurskötaren arbetar bland lösa kor i stallet tyckte de flesta lantbrukarna att arbetet blivit säkrare. Den främsta orsaken till det var att korna upplevdes som mycket lugnare i lösdriftssystemet jämfört med uppbundet och lugnare kor betyder mindre risk att bli sparkad eller trampad. Lösdriftssystemet upplevdes också som mindre arbetsamt att sköta, vilket en lantbrukare beskrev: ”Nej, men just att jag tror man sparar på kroppen liksom [i lösdriftssystemet]. Man är inte lika slut och då blir det inte att man tappar humöret lika fort och gör sådana här dumma saker som blir när man inte funkar här uppe i huvudet, för man är trött.” (man, 26 år)

Några lantbrukare upplevde dock att hanteringen av korna blivit mer riskabel i lösdriftssystemet jämfört med uppbundet just för att korna är lösa. En lantbrukare beskrev det så här: ”I själva det arbetet [i lösdriftssystemet] så är ju jag mer utlämnad. Jag går ju bland korna när de är lösa. Det är ju egentligen bara mjölkningsbiten som är mindre riskfylld jämfört med en uppbunden ladugård. Men annars så är jag ju mitt i smeten, så att jag utsätter mig ju för betydligt mycket mer under resten av jobbet med djuren.” (man, 40 år)

Attityder till risker och förebyggande arbete

Lantbrukarnas syn på risk och säkerhet

Lantbrukarna föreföll vara medvetna om de risker som arbetet med djuren är förenade med. En del beskrev en oro och rädsla för att det skulle ske en olycka, som i detta exempel: ”Man väntar redigt till det smäller riktigt en dag så man skadar sig riktigt alltså. Det är det man är rädd för alltså.” (kvinna, 49 år) Samma kvinna beskrev dock också en normalisering av riskerna: ”Sen tror jag att man blir väl lite... ja, om man skulle bli trampad eller sparkad lite på armarna och sånt, så tycker man liksom - äh, det är ingenting - för det är inga stora grejer som har hänt ju. Men i grund och botten är det en skada ändå, men man tar det ju inte på det viset för det är inget stort alltså. Ett blåmärke här eller ett blåmärke där, äh, det är ingenting, men alltså... och man glömmer det lika fort alltså.” Denna normalisering av riskerna, för att de utsätts för dem varje dag, var det flera lantbrukare som beskrev.

En lantbrukare jämförde djurhanteringen med andra arbetsområden på gården, och motiverade på så vis att just djurhanteringen var säkrare relativt sett: ”Alltså jag tycker ändå hanteringen av djur, där är inte så jättemycket risker ändå. Jag tycker... inte om man jämför andra bitar inom lantbruket, där man har maskiner och fallskador och...” (man, 41 år)

Lantbrukarna medgav att säkerhetsfrågor ofta glömdes bort eller prioriterades ner. Andra frågor ansågs vara viktigare såsom ekonomi och tidsbesparingar. Detta ledde till att lantbrukarna accepterade en ökad risk om de såg att de kunde spara tid eller pengar. Bristen på lönsamhet menade de var en orsak till olycksfallsrisker, eftersom de inte hade ekonomiska förutsättningar att anställa den arbetskraft de egentligen var i behov av.

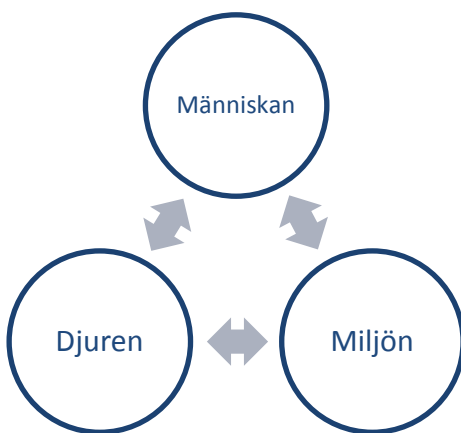
Attityder till möjligheten att förebygga olyckor

Attityderna till möjligheten att förebygga olyckor påverkades av om lantbrukarna upplevde att de kunde kontrollera sin situation eller inte. Några lantbrukare verkade ha med mer fatalistisk syn, vilket följande citat illustrerar: ”Ska det hända så händer det. Det är bara så. Och har man otur så är det... så är det bara.” (man, 39 år) Enligt den här uppfattningen beror en olycka på slump eller otur, vilket medför att förebyggande åtgärder är meningslösa. Lantbrukarna beskrev ofta en känsla av brist på kontroll vid hantering av djuren, beroende på djurens oförutsägbarhet. En lantbrukare beskrev: ”Det är ju levande varelser, levande djur, så att egentligen kan väl allt hända.” (man, 52 år)

De flesta lantbrukarna menade dock att flertalet olyckor är möjliga att förebygga, även om det alltid kommer alltid att finnas några olyckor som är omöjliga att förutse. Många ansåg att olyckor ofta beror på ”den mänskliga faktorn” och medvetet risktagande. En lantbrukare sa: ”Och jag känner det att jag tror att nittioåtta procent av allt som händer på det viset, så är du skuld till det själv.” (kvinna, 49 år) De trodde också att många olyckor kan förebyggas genom medvetenhet och sunt förnuft.

Diskussion

Trots att majoriteten av de intervjuade lantbrukarna hade erfarenheter av djurrelaterade olyckor och tillbud, verkade de till en början ha svårt att minnas händelserna om det inte rörde sig om allvarliga skador. Lantbrukarna hade inställningen att olyckor är en del av vardagen i arbetet med djuren och små skador är inga skador. När mindre olyckor och tillbud blir en naturlig del av det dagliga arbetet, är risken stor att lantbrukaren slutar notera att de sker. Detta kan leda till att riskerna underskattas eller helt förbises. Samma fenomen har beskrivits i en amerikansk kvalitativ studie där en grupp lantbrukares riskuppfattning kopplat till traktorer undersöktes (Sorensen, 2008). Normalisering av risk verkar alltså inte bara vara relaterat specifikt till mjölkproduktionen, utan är troligtvis ett generellt fenomen inom jordbrukssektorn.

I denna studie identifierades tre huvudteman som lantbrukarna ansåg påverkar risker och säkerhet i djurhanteringen: människan, djuren samt system och byggnader. Figuren till vänster illustrerar att alla tre är viktiga för säkerheten som helhet och att de interagerar med varandra.

Den enskilda faktor som lantbrukarna menade har störst inverkan på riskerna i arbetet med djuren var djurskötarens beteende. Det ansågs som oerhört viktigt att man i all hantering av djuren behöll ett lugn och behandlade djuren mjukt och vänligt. Omild och hårdhänt hantering skapar rädsla hos korna och kor som är rädda blir mer svårhanterade (Boivin et al., 2003). Grandin (1999) menade att rädda och upprörda djur är en av de främsta orsakerna till att hanteringsolyckor sker. Flera studier har visat att kor blev mer rastlösa och oroliga under mjölkning om djurskötaren behandlat dem på ett mer negativt sätt, d.v.s. hårdhänt och med hög röst (Waiblinger et al., 2002; Breuer et al., 2000). Man har också funnit att kornas rädsla för människor är kopplat till djurskötarens beteende under hanteringen och attityder till korna (Hemsworth et al., 2000). Resultaten tyder alltså på att en lugn och vänlig hantering av korna kan minska riskerna för olyckor. Detta indikerar i sin tur att djurrelaterade olyckor skulle kunna förebyggas genom utbildning av djurskötare i djurhantering.

Lantbrukarna var alltså medvetna om relationen mellan deras eget beteende, kornas beteende och säkerheten i arbetet med djuren. Däremot erkände de att det var svårt att alltid behålla det där lugnet, speciellt under stressiga situationer då det är lätt att tumma på säkerheten för att spara tid. Flera studier har visat att jäkt och stress är en bidragande orsak till olycksfall i jordbruket (Rautiainen et al., 2004; Glasscock et al., 2006). I intervjuer med amerikanska lantbrukare framkom att de ansåg att de behöver lära sig att känna igen symptomen på stress och när de uppkommer och lära sig hantera dem (Elkind & Cody-Salter, 1994). Det behövs fördjupad kunskap om hur stress påverkar risker och säkerhet vid djurhantering i jordbruket.

Inhysnings- och mjölkningssystemen har genomgått stora förändringar under de senaste decennierna. I Sverige har det enligt tradition varit vanligt att ha korna uppboundna, men under de senaste årtiondena har fler och fler gått över till att ha korna i lösdriftssystem.

Lantbrukarna i denna studie var överlag väldigt positiva till denna utveckling. Mjölkningen ansågs ha blivit mycket säkrare i grop jämfört med när mjölkningen skedde på båsfall. Trots att mycket av arbetet i lösdriftstallet innebär att djurskötaren måste vistas bland lösa kor, upplevde ändå majoriteten av lantbrukarna att arbetet blivit säkrare. Detta berodde främst på att de fann att korna blivit mycket lugnare i lösdriftssystemen.

Parallellt med utvecklingen av nya system sker också en strukturförändring av mjölkproduktionen mot färre och större besättningar. Skötseln av korna blir effektivare och mindre arbetstid läggs på varje individ (Gustafsson, 1997), och i de nya systemen med automatisk mjölkning sker en stor del av övervakningen via datorer. Det finns en risk med denna utveckling att relationen mellan djur och skötare försämras och att korna aldrig blir riktigt vana vid att bli hanterade (Boissy & Bouissou, 1988). De lantbrukare som hade gått över till automatiskt mjölkningssystem i denna studie upplevde att deras relation till korna hade blivit starkare i och med övergången. De menade att den automatiska mjölkningen frigjorde tid som de kunde lägga på att bara vistas bland korna och observera dem och de hade noterat att korna därmed blivit mer lugna och sociala. Det skulle vara intressant att mer ingående studera hur djur-människa relationen påverkas av systemet och besättningsstorleken.

Denna studie visar att lantbrukarna är medvetna om de risker som hanteringen av djuren i mjölkproduktionen medför och de beskrev också en oro över olycksfallsriskerna. De kunde identifiera specifika risksituationer och också vilka förebyggande åtgärder som kunde vidtas för att eliminera eller minska riskerna. Trots denna medvetenhet och oro, erkände lantbrukarna att säkerhetsfrågor ofta glömdes bort eller nedprioriterades. De ansåg att det är omöjligt att helt undvika olyckor i djurhanteringen och mindre skador och tillbud är en del av det vardagliga arbetet. Lantbrukarna upplevde att vissa omständigheter i deras arbetssituation inte alltid var möjliga att kontrollera, så som vid ensamarbete och under tidspress, och i sådana situationer blir säkerheten mindre viktig. Att lantbrukarna ibland väljer risk före säkerhet beror alltså inte i första hand på okunskap eller nonchalans, utan de väljer att ta medvetna risker för exempelvis ekonomiska fördelar eller tidsvinster.

Publikationer

Studien har presenterats på två konferenser: Safety 2010 World Conference i London och Irish Meeting on Agricultural Occupational Health and Safety 2011 i Dublin. Studien kommer också att utmynna i två vetenskapliga artiklar. Den ena är inskickad till den amerikanska tidskriften *Journal of Agromedicine*. Den andra artikeln kommer att skrivas under första halvan av år 2012. Referenser till publikationerna:

Lindahl, C. & Lundqvist, P. 2010. Animal related injuries in dairy farms – in-depth interviews with farmers. *Injury Prevention* 16, Suppl no 1, A206. Safety 2010 World Conference, 21-24 sept 2010, London.

Lindahl, C. & Lundqvist, P. 2011. Animal-related injuries: interviews with Swedish dairy farmers. Irish Meeting on Agricultural Occupational Health and Safety. 22-24 augusti 2011, Dublin, Irland.

Lindahl, C., Lundqvist, P. & Lindahl Norberg, A. 2012. Animal-related injuries in dairy farming: farmers' experiences, perceptions and attitudes. *Journal of Agromedicine*. Submitted.

Övrig resultatförmedling till näringen

Ett faktablad är under utarbetande i SLU:s serie vid LTJ-fakulteten i Alnarp. Detta faktablad kommer att användas som underlag för att informera om projektets resultat till branschen genom olika former av media.

Referenser

- Arbetsmiljöverket. 2009. Korta Arbetsskadefakta nr 2. Enheten för statistik. Arbetsmiljöverket.
- Boissy, A. & Bouissou, M. F. Effects of Early Handling on Heifers Subsequent Reactivity to Humans and to Unfamiliar Situations. *Applied Animal Behaviour Science* 20: 259-273.
- Boivin, X., Lensink, J., Tallet, C., Veissier, I. 2003. Stockmanship and farm animal welfare. *Animal Welfare* 12: 479-492.
- Breuer, K., Hemsworth, P. H., Barnett, J. L., Matthews, L. R., Coleman, G. J. 2000. Behavioural response to humans and the productivity of commercial dairy cows. *Applied Animal Behaviour Science* 66: 273-288.
- Douphrate, D. I., Rosecrance, J. C., Stallones, L., Reynolds, S. J., Gilkey, D. P. 2009. Livestock-handling injuries in agriculture: an analysis of Colorado workers' compensation data. *American Journal of Industrial Medicine* 52: 391-407.
- Douphrate, D. I., Rosecrance, J. C., Wahl, G. 2006. Workers' compensation experience of Colorado agriculture workers, 2000-2004. *American Journal of Industrial Medicine* 49: 900-910.
- Elkind, P. D. & Cody-Salter, H. 1994. Farm Stressors: The Hazards of Agrarian Life. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine* 1: 23-27.
- Glasscock, D. J., Rasmussen, K., Carstensen, O., Hansen, O. N. 2006. Psychosocial factors and safety behaviour as predictors of accidental work injuries in farming. *Work and Stress* 20: 173-189.
- Grandin, T. 1999. Safe handling of large animals. *Occupational Medicine-State of the Art Reviews* 14: 195-212.
- Gustafsson, B. The health and safety of workers in a confined animal system. *Livestock Production Science* 49: 191-202.
- Hayes, N. 2000. *Doing Psychological Research*. Open University Press, Philadelphia.
- Hemsworth, P. H., Coleman, G. J., Barnett, J. L., Borg, S. 2000. Relationships between human-animal interactions and productivity of commercial dairy cows. *Journal of Animal Science* 78: 2821-2831.
- Lundqvist, P. 2000. Occupational health and safety of workers in agriculture and horticulture. *New solute* 10 (4): 351-365.
- McCurdy, S.A., Farrar, J.A., Beaumont, J.J., Samuels, S.J., Green, R.S., Scott, L.C., Schenker, M.B. 2004. Nonfatal occupational injury among California farm operators. *Journal of Agricultural Safety and Health* 10: 103-119.
- Pinzke, S. & Lundqvist, P. 2007. Occupational accidents in Swedish agriculture. *Agrartechnische Forschung* 13: 159-165.
- Pratt, D.S., Marvel, L.H., Darrow, D., Stallones, L., May, J.J., Jenkins, P. 1992. The Dangers of Dairy Farming - The Injury Experience of 600 Workers Followed for 2 Years. *American Journal of Industrial Medicine* 21: 637-650.
- Rautiainen, R. H., Lange, J. L., Hodne, C. J., Schneiders, S., Donham, K. J. 2004. Injuries in the Iowa certified safe farm study. *Journal of Agricultural Safety and Health* 10: 51-63.
- Sorensen, J. A., May, J. J., Paap, K., Purschwitz, M. A., Emmelin, M. 2008. Encouraging farmers to retrofit tractors: A qualitative analysis of risk perceptions amongst a group of high-risk farmers in New York. *Journal of Agricultural Safety and Health* 14: 105-117.
- Thelin, A. 2002. Fatal accidents in Swedish farming and forestry, 1988-1997. *Safety Science* 40: 501-517.
- Törner, M., Stave, C., Eklöf, M., Cagner, M., Nilsson, B., Örtengren, R. 2002. Program inom lantbruket för förebyggande av olyckor, baserat på delaktighet och nätverk för socialt stöd. *Arbetslivsrapport* 14, Arbetslivsinstitutet, 56 s.
- Waiblinger, S., Menke, C., Coleman, G. 2002. The relationship between attitudes, personal characteristics and behaviour of stockpeople and subsequent behaviour and production of dairy cows. *Applied Animal Behaviour Science* 79: 195-219.